

60 (60).
MİHRAN HAKOB BAĞDASARYAN'IN ANLATTIKLARI
(1909, ALAŞKERT DOĞUMLU)

Ben doğduğumda ailemiz, babam, annem Anuş, ablam Kalipse, ağabeyim Andranik ve benden oluşuyormuş.

Annem çok çeşitli yeteneklere sahip bir kadındı; bizim genç kızlara para almadan, el işi öğretiyordu. Annem eğitimliydi de aynı zamanda. O bir öğretmen kızıydı; otorite sahibiydi. Babası Grigor Hoca'ydı. Annem çok insancıl ve saygıdeğer biriydi. Halı dokur, her türlü el işi yapar ve duvara asardı.

Evlerimiz koni şeklinde damları olan taş binalardı. Dam, pencere şeklinde bir çatıydı; kışın o pencereyi kapatırlardı. Kapı kapatılırdı; evin içinden amcamın evine giden bir yol vardı. Dışarda bir su kuyumuz vardı; ordan içecek suyumuzu yukarı çekerdik. Zengin evleri iki katlıydı ve pencereleri vardı. Evimizin iki odası vardı : biri, un ve henüz öğütülmemiş buğdayın saklandığı ambardı; diğeri ise yatak odasıydı ve orda tandır bulunurdu. Karyola yoktu; yerde bir keçe parçası bulunuyordu. Erkekler bir yerde, kızlar başka bir yerde yatarlardı. Gaz lambasıyla aydınlanıyorduk. Annemin pişirdiği harisa*, kırçık** ve khavits***i çok seviyordum. Çarşı yoktu. Babamın tütününü hariç, her şeyi sonbaharda hazırlıyorduk. Bizim ürettiğimiz başlıca gıda maddeleri hayvanlardan elde ettiğimiz süt ürünleriydi; tarladan da buğday elde ediyor, bundan kırık buğday, bulgur ve tane hazırlıyorduk. Meyve bahçesinde üzüm, elma, karpuz yetiştiriyorduk; kuruyemişler dışardan gelirdi. Ermeni ya da yabancı özel insanlar tütün getirip satarlardı. Bir mandamız vardı; adını Arapo koymuştuk; zira dövüşçüydü. Kümeste tavuk besliyorduk. Kurutulmuş et yoktu. Babam kendine özgü bir insandı; kimseye boyun eğmezdi. Bir de ineğimiz vardı. Yayığın içine yoğurt doldurup tereyağı, lor peyniri ve yayık ayranı elde ediyorduk. Babamın arkadaşları vardı. Mahsulü toplamak için birisinin tarlasına hep beraber giderlerdi.

Amca Martiros'un iki oğlu üç kızı vardı. Evimiz okula da, kiliseye de yakındı. Bizim şehirde pek çok Katolik vardı. Frenklerin, İsa doğduğunda : "Ona inanmamız için onu görmemiz lazım" diyen Ermeniler olduğunu duymuştum. Onlar her şeyden şüphelenirlerdi. Bizimkiler Katoliklere kız vermezlerdi. Bizim köylülerin yüzde 20-22'si Frenk'ti. Frenkler daha zengindi; güzel evleri, çok sayıda hayvanları vardı. Onlarda özel mülkiyet fikri daha gelişmişti. Onların okullarında dört sınıf varken, bizimkilerde altı sınıf olurdu.

Ben sekiz yaşından itibaren okula gitmeye başladım. Zor bir şekilde doğduğum için ikizlerden biri olduğumu söylerlerdi. Okulumuz kilisenin yakınındaydı. Aydınlık sınıfları olan okul tek katlıydı. Disiplin vardı. Okulu her gün bir veli temizliyordu. Uzak yerden gelene yemek veriyorlardı. Okulda Ermenice, Türkçe, aritmetik, coğrafya dersleri alıyorduk. Bizim okulda, dersini iyi öğrenmeyene dizlerinin üstünde durma cezası verilirdi. Sınavlar sırasında veliler de okulda hazır bulunuyorlardı. Köyümüzden çok akıllı insanlar çıkmıştır; mesela Eçmiatsin'de öğrenim görmüş ve Komitas'la çalışmış olan Hakob Harutyunyan.

Okulumuzun müdürleri Eçmiatsin'den geliyor, eğitim seviyesini kontrol ediyorlardı. Her sabah kilisenin girişinde toplanıyor, İncil'den bölümler okuyorduk. Kürtler de eğitim almak için okulumuza geliyorlardı. Ben çocukluğumdan beri benden küçüklere insanca davrandım; kız ve erkek kardeşlerimi sevmişimdir. Evde, babam annemin işlerine karışmazdı. Dedem çocuklarını toplamış ve onlara şöyle bir öğüt vermişti : "Erkek kadının kalbini kırmamalı; kadının kalbi cam gibidir". Annem o kadar akıllıydı ki, herhangi bir itirazda bulunulmasına izin vermezdi. Babam onu yanaklarından öpmeyi çok severdi; ama bunu nazikçe yapardı. Daha okuldayken bize silah söküp takmayı öğretmişlerdi. Esirleri oynardık. Erkek kardeşim dayak atmaya seviyordu; babam da onu cesaretlendiriyordu. Babam büyük bir vatanseverdi; haksızlığa tahammülü yoktu. Ben çok az baba sevgisi gördüm.

Büyük amcam bitki ve çiçeklerden ilaçlar hazırlardı. Çiçekleri toplayan bizlerdik. Bizi düğünlere götürürlerdi. Amcamın oğlunun düğününü hatırlıyorum; kızlar uzun elbise giyerler, kaliteli ipek başlıklar takarlardı; çalıp-söyleyenler de vardı. Gruplardan biri şarkı söyler, diğeri cevap verirdi. Köyde bir şarkıcımız vardı.

Köyümüzde iki çeşme vardı : Kemerli Çeşme ve Zulal Çeşme. Onlar farklı mahallelerdeydi. Köy kademeli olarak düzlüğe dönüşen bir yokuşun üzerinde bulunuyordu. Yukarı Çayırılar ve Aşağı Çayırılar vardı. Derenin ötesi düzlüktü. Tarlalar sulanırdı. Zenginlerin kendi sabanları vardı; hayvanları tarlaları sürmeye götürürlerdi.

Daha önce de söylediğim gibi, ben çok az baba sevgisi gördüm. Babamı son olarak 250 kişiyle birlikte Rusya'ya kaçacağı sırada gördüm. Kerin'in müfrezesinde gönüllü oldular. Sonra babam Rus ordularıyla geri geldi; o zaman ben artık yetimhanedeydim.

1915 yılının Ekim, Kasım aylarında Kürtlerin verdiği zararlar çoğaldı. Onlar bizimkilere saldırıp, yağma yapıyorlar, insanları öldürüyorlardı. Rus ordusu saldırıya geçtiğinde Kurmancı Kürtlerden oluşan bir Hamidiye birliği getirip köye yerleştirdiler. İnsancıl olan, köyümüzün Kürtleri bizi evlerde çocuk kalmaması konusunda uyardılar. Gelinler ve kızlar köyden bir kilometre uzağa gittiler. Biz de oraya gittik. Hamidiye alayları, Türk Hükümeti'ne hizmet eden Müslümanlığı seçmiş Kürtlerden oluşuyordu. Köyümüzün halkı ordan kaçtı. Ben 1-2 kere un almak için köye döndüm. Hiçbir şey bırakmamışlardı; her şeyi yağmalayıp götürmüşlerdi. Sadece evin duvarlarını bırakmışlardı.

Ben o arada bir rüya görmüş ve onu ebeveynime anlatmıştım; Rus yıldızının karardığını Ay'ın parladığını görmüştüm rüyamda. Babam bana şöyle demişti : "İt oğlu it! O halde Türkler bizi katledecekler, öyle mi?" 1915 yılının Ekim sonunda bizimkiler o yere saklanmaya gitmişlerdi; orda iki ay kaldılar. Ben o sırada Khaçunk Köyü'nde, amcamın evindeydim. Göç sırasında bizimkiler kaçıyorlardı; ben de elbiselerimi, çarıklarımı giydim onlarla birlikte kaçtım. Göç ettik; köyümüzün yakınından geçtik. Amcamın oğluna : "Git bak, bizimkiler evde mi?" dedim.

O da gidip baktı; evde hiçkimse olmadığını gördü. Ben gidip kendim de baktım; gerçekten de kimse yoktu. Muhacirlerin yanına koştum; bizimkiler ortalıkta yoktu. Yürüyerek Khastur'u geçtik, Ğarakilise'ye vardık; ayaklarım donmuş, çarıklarım ve elbiselerim yırtılmıştı. İyi kalpli

insanlar beni yanlarına alıp bana baktılar. Uykuya daldım. Uyanınca, bana bakan insanların gece donmuş, oturdukları yerde kalmış olduklarını gördüm. Bağırarak yardım istedim. Rus askerler yanıma gelip o donmuş insanları kaldırıp ters çevirdiler. Bana bir askeri bere ve palto giydirdiler; beni bir öküz arabasına bindirip önce Yoncalu'ya , sonra Diyadin'e, en sonunda da bizi bir eve yerleştirecekleri İğdır'a götürdüler. Orda çok sayıda muhacir vardı; o muhacirlerle sonunda Eçmiatsin'e vardık.

1917'nin başına kadar Akhta Yetimhanesi'nde kaldım. Sonra Kanaker karma okuluna devam ettim; ikinci sınıfa kabul edildim. Öğretmenlerim, özellikle de Şavarş Amirkhanyan bize çok iyi davranıyor, her birimizin haleti ruhiyesini anlıyorlardı. Adalet ve eşitlik fikirlerini bize aşılaman bayan öğretmen Şuşanik Ter-Hovhannisyan bizim müdiremizdi.

Şubat 1917'de Çar'ın düşüşünden sonra, Şavarş Amirkhanyan : "Ben artık burda kalamam" dedi ve Eçmiatsin'e gitti.

1919'da okulu bitirdim. Yetimhanemizi Yerevan'a naklettiler.

1920'de Yerevan tren garında amelelik yapıyordum. Daha iyi bir hayatımız olacağını umuyorduk. Daşnak Hükümeti henüz iş başındaydı.

Bir gün sabah kalktık ve her yere kırmızı çiçekler konduğunu gördük. Meğer Bolşevikler şehre girmişlerdi. Kızıl Ordu birlikleri yetimhanemize girdiklerinde biz çocuklar onları kızıl bayraklarla karşıladık.

Biz göç ederken, annem altı aylık kız kardeşimle berabermiş. Kürtler saldırmışlar. Amcam köpekleri salıvermiş; Kürtler hem köpekleri hem de kendisini öldürmüşler; annemi kaçırmışlar. Annem Kürt giysileri giyip gelinimle beraber Kürtlerin yanında yaşamış. Babam gidip annemi ve bir yaşına basmış kız kardeşimi bulmuş. Biz oğlanlardan ise haber alamıyorlarmış. Ben daha sonra, erkek kardeşimin Kars Yetimhanesi'nde olduğunu haber aldım. Annem, babam ve kız kardeşim Kotayk'a gelip Zar Köyü'nde yaşamışlar. Annem ekmeğe pişirerek geçiniyormuş. Sonra Yerevan'a taşınmışlar.

Ben arayıp sorarak bizimkilerin Yerevan'ın Gnuni Sokağı'nda yaşadıklarını öğrendim. Gidip onları buldum. Babam beni tanımadı. Ben oldukça büyümüştüm. Babam beni tanıdığı anda ağlamaya başladı ve "biz bedbaht bir milletiz!" dedi.

Annemin nerde olduğunu sorup uykuda olduğunu öğrendim. Gidip annemin yatağına girdim. Annem gözlerini açtı ve şaşırıp; rüya gördüğünü sandı.

Sonra erkek kardeşimi Eçmiatsin Yetimhanesi'ne getirdiler. O Komünist Gençlik Teşkilatı'na girdi; şiirler yazdı. Ben üniversiteye gittim; erkek kardeşim Veterinerlik Enstitüsü'nde öğrenim gördü. Öğrenimimizi tamamladık. Ben Şahumyan Kültür Evi'nde propaganda bölümü yöneticisi oldum.

* Kırık buğday ve kuş etiyle hazırlanan bir yemek.

** Soğan, lahana turşusu, patates ve ince bulgurla hazırlanan bir yemek.

*** Buğday ununu yağda kavurup içine şeker şerbeti karıştırarak hazırlanan bir yemek.